

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA

Danuta Musioł

W KRĘGU BIBLIOFIŁÓW ŚLĄSKICH

„Piękna treść w pięknej szacie graficznej jest tym, co stanowi przedmiot poszukiwań i zainteresowań bibliofilów”. W taki oto najprostszy sposób, w jednym z udzielonych wywiadów scharakteryzował tę szlachetną pasję Roman Chrzastowski, założyciel Oddziału Śląskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki (TPK) w Katowicach, jego długoletni prezes i autor wielu cennych inicjatyw.

Dnia 20 maja 1988 roku minęła dwudziesta rocznica działalności śląskich miłośników książki. Artykuł *W kręgu bibliofilów śląskich* powstał w związku z przygotowaniami do tego znaczącego w życiu kulturalnym regionu jubileuszu; jest we fragmentach przypomnieniem wygłoszonego wówczas okolicznościowego referatu. Tytuł został przejęty ze skromnego, ale bardzo pożytecznego wydawnictwa, które w 1972 roku przygotował nieżyjący już Marian Wojciechowski, pierwszy prezes Oddziału Śląskiego TPK w Katowicach, odznaczony „Orderem Białego Kraka”, wybitny kolekcjoner i znawca ekslibrisów. Nawiązując do tej publikacji, opracowano i wydano drukiem szczegółową kronikę Towarzystwa za lata 1968—1988, włączając do niej wszystkie wykłady, odczyty, prelekcje, gawędy, wystawy, wycieczki i spotkania kameralne. Dla udokumentowania działalności wydawniczej sporządzono, zgodnie z obowiązującą normą, dokładną bibliografię uszeregowaną chronologicznie, rejestrującą zarówno druki zwarte, jak i ulotne, a także komunikaty i drobne bibliofilskie. W rozdziale pt. *Pisali o nas* zebrano wywiady, artykuły i notatki prasowe, świadczące o zainteresowaniu środowiska dziennikarskiego ruchem bibliofilskim na Śląsku¹.

A ma on w tym regionie tradycje bogate, patriotyczne i ludowe. W wielkim procesie odrodzenia narodowego, który rozpoczął się w XIX wieku, znaczną rolę odegrała książka polska, ocalona od zagłady przez wybitnych działaczy, pochodzących z różnych warstw społecznych.

W historię tę nazwiska swoje chlubnie wpisali: Leopold Szersznik (1747—1814) — twórca zabytkowej biblioteki w Cieszynie; Jura Gajdzica (1777—1840) — wyjątkowy fenomen bibliofilstwa, pamiętnikarz, właściciel

¹D. Musioł, M. Skalicka: *W kręgu bibliofilów śląskich 1968—1988*. Katowice 1988.

zasobnego księgozbioru i najstarszego polskiego chłopskiego ekslibrisu; Józef Lompa (1797—1863) — nauczyciel, pisarz i społecznik, posiadacz cennych zbiorów własnych i organizator czytelní ludowych; Paweł Stalmach (1824—1891) — działacz oświatowy, założyciel Czytelní Polskiej i Macierzy Szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego; Karol Miarka (1825—1882) — publicysta, redaktor czasopism i wydawca książek; Paweł Garus (1867—1936) — bibliotekarz, który 48 lat swego życia oddał służbie upowszechniania czytelnictwa; Konstanty Prus (1871—1961) — rozmówany w dziejach Śląska historyk, właściciel dużego księgozbioru z przewagą wartościowych silesiaków. Bardzo żywą działalność bibliofilską rozwijali również: Jan Wantuła (1877—1953) — samouk, znawca i skrzętny zbieracz starej książki, organizator ruchu czytelniczego na Śląsku Cieszyńskim oraz Emil Drobny (1889—1948) — społecznik i zbieracz rzadkich druków o tematyce śląskiej.

Nie są to jednak wszystkie nazwiska godne podkreślenia. Można by jeszcze bowiem przytoczyć wielu gorliwych propagatorów polskości i narodowego języka, którzy działali samodzielnie, zanim doszło do organizacyjnego ześpolenia.

W 1928 roku na III Zjeździe Bibliofilów Polskich, a zarazem na I Zjeździe Bibliotekarzy Polskich we Lwowie po raz pierwszy pojawiła się ośmioosobowa grupa śląska, witana bardzo serdecznie². Oto, co na ten temat zanotowano w „Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” z roku 1929: „Prezes obu Zjazdów, ordynat Edward Krasíński w inauguracyjnym przemówieniu serdecznie przywitał osoby, przybyłe na Zjazdy ze Śląska, podkreślając, że dzięki ich obecności Śląsk pierwszy raz uczestniczy w ogólnopolskich naradach nad potrzebami polskiej książki, bibliotekoznawstwa, bibliografii i czytelnictwa ludowego. Ustępn ten przemówienia przyjęty był ogólnemi oklaskami”³.

Do zorganizowania odrębnej Sekcji Bibliofilskiej, której przewodniczącym został znany i ceniony bibliofil toruński, Tadeusz Pietrykowski, doszło na zebraniu Koła Śląskiego Związku Bibliotekarzy Polskich w Katowicach w dniu 9 czerwca 1937 roku. W rok później Sekcja ta przekształciła się w Śląskie Towarzystwo Miłośników Książki i Grafiki, a wśród członków założycieli oprócz wspomnianego już prezesa znaleźli się: Leon Harasiewicz jako jego zastępcą, Piotr Stasiak (wychowawca wielu pokoleń bibliotekarzy, późniejszy dyrektor Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a potem Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach) jako sekretarz i Karol Franek jako skarbnik. Znaczącą rolę w pracach nowo założonego Towarzystwa odegrali też między innymi: długoletni kierownik Oddziału Zabytkowego

² W III Zjeździe Bibliofilów Polskich uczestniczyli: ks. E. Szramek, p. Giżycka, dr R. Lutman, dr. W. Olszewicz, dyr. P. Pampuch, p. Ręgorowiczowa, p. Skrobecka, p. N. Wielebski.

³ „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”. T. 1: 1929 s. 294.

Biblioteki Śląskiej w Cieszynie Ludwik Brożek, znakomici graficy śląscy — Edward Grabowski i Paweł Steller, krytyk literacki — Alfred Jesionowski, właściciel pięknej biblioteki górniczej — Stanisław Majewski.

W roku 1938 wydano na ręcznie czerpanym papierze w stu egzemplarzach statut, który przede wszystkim określał cele Towarzystwa. Jako ciekawostkę warto przypomnieć, że było ono stowarzyszeniem zamkniętym, ograniczającym liczbę członków do dwudziestu jeden osób, co znalazło wyraz w uchwalonym statucie.

Działalność nowej placówki kulturalnej — to przede wszystkim odczyty i wykłady połączone z pokazami najciekawszych kolekcji (cenne wydawnictwa, piękne oprawy, grafika i ekslibrisy ze zbiorów prywatnych), a także wydawanie publikacji o charakterze bibliofilskim. Nie ograniczano się tylko do spotkań w wąskim gronie ludzi zainteresowanych książką, ale w krótkim czasie nawiązano kontakty z toruńskim, lwowskim, a następnie krakowskim środowiskiem bibliofilskim. Rezultatem tej ostatniej, bardzo bliskiej współpracy były dwa zeszyty, wzorowego pod względem edytorskim i naukowym, krakowskiego pisma „Silva Rerum” (nr 7 z maja i nr 8 z czerwca 1939 roku), poświęcone wyłącznie tematyce śląskiej. Artykuły autorów pochodzących ze Śląska, przygotowane do kolejnych numerów tego czasopisma, nie zostały już nigdy opublikowane, zachowały się podobno w odbitkach szrotkowych.

II wojna światowa przekreśliła interesujące plany Śląskiego Towarzystwa Miłośników Książki i Grafiki. Tadeusz Pietrykowski, pierwszy prezes i oddany organizator, zginął w Katyniu śmiercią męczeńską⁴, a jego wspaniały księgozbiór, kompletowany od wczesnej młodości, liczący ponad 10 tys. woluminów (w tym wiele druków śląskich) został zniszczony i rozproszony⁵.

Nowy etap działalności zorganizowanego ruchu bibliofilskiego rozpoczął się w maju 1968 roku, kiedy to z inicjatywy Romana Chrzastowskiego i członków warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki zamieszkałych na Śląsku powołany został Oddział Śląski tegoż towarzystwa, mogący w chwili obecnej poszczycić się okazałym dorobkiem w zakresie publikacji, odczytów, spotkań. Skupia on 64 członków, wywodzących się z różnych grup społecznych i zawodowych.

W artykule pt. *Śląscy bibliofile* zmarły w 1987 roku współzałożyciel Towarzystwa, redaktor Celestyn Kwiecień, w taki oto sposób scharakteryzował sylwetki niektórych miłośników książki:

„Spotyka się tu cieszyńnianin, znakomity historyk Śląska i pierwszy rektor Uniwersytetu Śląskiego prof. Kazimierz Popiołek z lwowskim znawcą literatury staropolskiej i odkrywcą wielu starodruków nie znanych Estreicherowi, doc. Józefem Mayerem. Obok nestora katowickich księgarzy Henryka Nikodemskiego zasiada zasłużony zbieracz zagłębiowski, twórca Domu Pamiątek

⁴ *Lista katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk zginęli w Rosji sowieckiej.* Oprac. A. Moszyński. Warszawa 1989, s. 148.

⁵ *Słownik pracowników książki polskiej.* Warszawa — Łódź 1972, s. 676.

Przeszłości w Dąbrowie Górniczej, zegarmistrz Stanisław Bocianowski. Obok ekonomistki, kolekcjonerki «cieszyńianów», Marii Skalickiej — kolekcjonerka druków bibliofilskich i tomików poetyckich, kustosz Biblioteki Śląskiej, Danuta Musioł. Pilnie uczestniczy w zebraniach córka sławnego «Karlika z Kocyndra» Stanisława Ligonia, Helena Mieczkowska, podobnie jak lwowianka Julia Mękicka, znawczyni — wraz z córką — ekslibrisu i grafiki książkowej. Historyk Zagłębia Dąbrowskiego, popularyzator dziejów górnictwa, prof. Jan Ziemia spotyka się w Towarzystwie z muzykologiem i erudytą doktorem Franciszkiem Germanem. Inżynier Zygmunt Szkocny, twórca i wykonawca najmniejszych na świecie, milimetrowych książek, dyskutuje z Inflanckim inżynierem Józefem Wanagiem, zbierającym «lettonica» i «lituanica», a w wolnych chwilach komponującym piękne ekslibrisy.

Członkami Towarzystwa byli m. in. nieżyjący już znany pisarz Aleksander Baumgardten, kompozytor i dyrygent Zbigniew Lipczyński, historyk literatury prof. Jan Zaremba, artysta operowy i posiadacz świetnych zbiorów Aleksander Szczęściekiewicz, senior bibliofilów śląskich Piotr Stasiak i nauczyciel z Zabrza, znawca ekslibrisu Marian Wojciechowski.

Prezesuje Towarzystwu [...] Roman Chrzastowski, niestrudzony w organizowaniu imprez bibliofilskich, zbierający książki Parandowskiego i o Parandowskim. Ma chyba wszystkie wydania wszystkich książek autora «Mitologii» w pięknych oprawach, częściowo wykonanych przez intrologatorkę z Cieszyna, znaną w całej bibliofilskiej Polsce, Helenę Karpińską, też oczywiście członkinię Towarzystwa»⁶.

Jedną z form działalności Oddziału Śląskiego TPK są comiesięczne zebrania, tzw. czwartki bibliofilskie, na których w atmosferze wzajemnej życzliwości i przyjaźni dokonuje się wymiany myśli, poglądów, a nawet wydawnictw i druków okolicznościowych. W minionym dwudziestoleciu odbyło się 206 spotkań, a spośród referowanych tematów warto przypomnieć choćby kilka: *Alchemia druku* Wiktora Frantza, *Bibliofilstwo serio i ... żartobliwie* Michała Hilchena, *Wspomnienia o Stefanie Wojciechowskim, lubelskim bibliotekarzu, historyku i bibliofilu* Zbigniewa Józwicka, *O wybitnych polskich drukarzach na obczyźnie* Andrzeja Kłossowskiego, *Juliusz i Stanisław Ligoniowie zasłużeni działacze Śląska* Józefa Mayera, *O nowo odkrytych pieśniach Józefa Elsnera* Karola Musioła, *Książka w tradycji rodziny Wantułów* Anny Radziszewskiej, *Tradycje bibliofilskie na Śląsku* Piotra Stasiaka, *Wspomnienia o profesorze Pawle Stellerze, śląskim artyście grafiku i bibliofilu* Marii Skalickiej, *O losach niektórych bibliotek prywatnych na Śląsku w okresie okupacji* Alojzego Targa, *O fundacji „Pro libris”* Romana Tomaszewskiego, *Książka za drutami* Jerzego Wojciechowskiego, *Walenty Rożdżeński — pierwszy poeta Katowic* Jana Kazimierza Zaremby, *Blisko Wańkowicza* Aleksandry Ziółkowskiej.

⁶C. Kwiecień: *Śląscy bibliofile*. „Życie Literackie” 1984, nr 11, s. 4.

Szczególnie interesującymi wydarzeniami w życiu Towarzystwa były zawsze spotkania z wybitnymi przedstawicielami świata nauki i kultury: Stanisławem Wilczkiem, artystą introligatorem z Krakowa — Stanisławem Tyszkiewiczem, synem znakomitego drukarza i wydawcy, właściciela oficyny florenckiej — Juliuszem Wiktorem Gomulickim, historykiem literatury polskiej, bibliofilem i wybitnym znawcą Norwida — Januszem Odrowążem Pieniążkiem, dyrektorem Muzeum Literatury w Warszawie — Janem z Bogumina Kuglinem, arcycypografem, członkiem Śląskiego Towarzystwa Miłośników Książki i Grafiki w Katowicach — Aleksandrem Bocheńskim, długoletnim prezesem Zarządu Głównego TPK w Warszawie — Stanisławem Strumph Wojtkiewiczem, powieściopisarzem i publicystą.

Innym ważnym nurtem ruchu bibliofilskiego na Śląsku, któremu patronuje mała grupka szczególnie zaangażowanych społeczników, jest działalność wydawnicza. I w tym zakresie mogą się oni poszczycić dość znacznym dorobkiem. W latach 1968—1988 wydano 27 publikacji zwartych, 26 druków okolicznościowych i 24 numery „Komunikatów”, ujętych w okładkę, zapożyczoną z wrocławskiego pisma, wychodzącego w okresie 1789—1806 pt. „Gazety śląskie dla ludu pospolitego”. Celom wewnątrznoorganizacyjnym Towarzystwa służą zaproszenia na spotkania czwartkowe, drukowane — jak na bibliofilów przystało — niezwykle starannie, na pięknym papierze, często ręcznie czerpanym, pochodzącym z historycznych papierni w Dusznikach i Jeziorniej. Ogółem opracowano ich ponad 250.

Wśród wydawnictw zwartych wspomnieć wypada o pierwszej publikacji pt. *Humor bibliofilski*, która „napisana została nie tylko przez znawcę i uczonego historyka bibliofilstwa polskiego, ale również przez człowieka, któremu nieobca jest wesołość bibliofilów”, długoletniego i zasłużonego członka Oddziału Śląskiego TPK. doc. dr Józefa Mayera.

Piękną szatą graficzną i starannym edytorstwem wyróżniają się między innymi takie wydawnictwa jak: Ryszarda de Bury'ego *O miłości do książek* (Katowice 1977), Krzysztofa Plantina *Szczęście tego świata* (Katowice 1979), Cypriana Kamila Norwida *Fortepian Chopina* (Katowice 1980), Piotra Stasiaka *Śląskie Towarzystwo Miłośników Książki i Grafiki 1937–1939* (Katowice 1983), *Tobiasza Wiszniowskiego Do książek. Przedmowa do Trenów* (Katowice 1983), Jana Kazimierza Zaremby *Na powrót zwłok generała Józefa Bema. Wiersz z 1929 r.* (Katowice—Tarnów 1984), Romana Chrzastowskiego *Na pięćdziesięciolecie Sekcji Bibliofilskiej w Katowicach* (Katowice 1987), Szymona Pistoriusa *Author deflet Silesiam, patriam suam* (Katowice 1987).

Ten skromny przegląd wydawnictw, przygotowanych pod patronatem Oddziału Śląskiego TPK w Katowicach, warto uzupełnić o dwie cenne teki, zawierające grafiki oryginalne: 22 *ekslibrisy członków Oddziału Śląskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki* (Katowice 1979) oraz *In memoriam Karola Musiōla. 1929–1982* (Katowice 1989), dedykowaną pamięci długoletniego

dyrektora Biblioteki Głównej i prorektora Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach⁷.

Obraz działalności śląskiego Towarzystwa będzie pełniejszy, jeżeli przypomnimy, że w minionym dwudziestoleciu zorganizowano kilkanaście bardzo udanych wycieczek, między innymi do Jędrzejowa, Nagłowic, Opola, Cieszyna, Kielc, Bochni, Tarnowa, Krakowa, Pszczyny, Pragi, Częstochowy, Ostrowca Świętokrzyskiego, Dąbrowy Górniczej, Kochłowic, połączonych ze zwiedzaniem bibliotek, muzeów i wspaniałych zabytków architektury. Te wspólne wyprawy, oprócz wielu poznawczych i estetycznych doznań, sprzyjały zawiązywaniu się przyjaźni, którą w tym gronie ceni się szczególnie. Zasłużonym szacunkiem i sympatią cieszą się również miłośnicy książki — seniorzy, których jubileuszowe rocznice urodzin obchodzone są zawsze bardzo serdecznie.

Trzeba również wspomnieć, że staraniem Towarzystwa zorganizowano kilka interesujących wystaw ekslibrisów, mikroksiążek wykonanych przez członka Oddziału Śląskiego Zygmunta Szkocnego, pokaz artystycznych opraw znanych współczesnych introligatorów uzupełniony o zabytkowe oprawy z XV—XVIII wieku, przechowywane w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Śląskiej, a także trzy duże ekspozycje z różnorodnych i troskliwie gromadzonych kolekcji bibliofilów śląskich, przygotowane dla uświetnienia kolejnych jubileuszy Towarzystwa — dziesięciolecia w roku 1978, piętnastolecia w 1983 oraz dwudziestolecia w 1988 roku.

Obchody tej ostatniej rocznicy miały wyjątkowo bogatą oprawę i dlatego zasługują na bardziej szczegółową relację. Poprzedził je koncert zorganizowany w dniu 17 listopada 1988 roku przez Towarzystwo im. Fryderyka Chopina w Katowicach w Szkole Muzycznej im. Mieczysława Karłowicza, dedykowany śląskim miłośnikom książki. Na jego program złożyły się między innymi utwory fortepianowe Fryderyka Chopina w wykonaniu utalentowanej pianistki Magdaleny Lisak, stypendystki Towarzystwa Chopinowskiego w Warszawie, pieśni Chopina, Ignacego Jana Paderewskiego, Mieczysława Karłowicza, Karola Szymanowskiego, które przy akompaniamencie Ewy Jeruzal odśpiewała Michalina Growiec.

Drugą imprezą towarzyszącą jubileuszowi była wystawa ekslibrisów, projektowanych i wykonanych przez nieżyjącego już członka Oddziału Śląskiego, Józefa Wanaga. Przygotowali ją z własnych zbiorów Jadwiga Wanagowa i Jan Korolew, a otwarcia dokonano 25 listopada w hallu Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Właściwe uroczystości rozpoczęły się w dniu 26 listopada zgodnie z wcześniej ustalonym programem w Bibliotece Śląskiej przy ul. Francuskiej 12. Patronowali im Wojewoda Józef Piszczek oraz prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół Książki Michał Hilchen.

⁷ Szczegółowa bibliografia wydawnictw Oddziału Śląskiego TPK zob.: D. Musioł, M. Skalicka: *W kręgu bibliofilów śląskich, 1968–1988*. Katowice 1988, s. 42–59.

W Czytelni Głównej Biblioteki Śląskiej zebrali się zaproszeni goście, wśród nich przedstawiciele Urzędu Wojewódzkiego i Miejskiego Wydziału Kultury i Sztuki, Biblioteki Śląskiej, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, Wojewódzkiego Oddziału „Domu Książki”. Nie zabrakło również serdecznych przyjaciół — bibliofilów: z Bochni (Jan Flasza), Krakowa (Kasper Świerczowski), Lublina (Jan Gurba, Leszek Gzella, Zbigniew Józwik) i Opola (Roman Sękowski). Wicedyrektor Biblioteki Śląskiej Barbara Zajączkowska bardzo serdecznie powitała wszystkich uczestników spotkania, życząc jubilatowi nieustającej żarliwości w tym pięknym działaniu, zapoczątkowanym przed dwudziestu laty. Przedstawiła tradycje bibliofilskie na Śląsku, podkreślając znaczenie i szczególny wkład Towarzystwa w rozwój kultury regionu. Słowa podziękowania skierował Prezes Oddziału Śląskiego TPK Aleksander Widera do przedstawicieli władz wojewódzkich i miejskich za ich serdeczną opiekę i życzliwą pomoc finansową: dyrekcji Biblioteki Śląskiej złożył wyrazy uznania za udzieloną gościnę. Następnie prezes Zarządu Głównego TPK Michał Hilchen poinformował, że z okazji tak niezwykłej uchwałą plenarnego zebrania Zarządu Głównego TPK z dnia 19 listopada 1988 roku trzem wieloletnim członkom Oddziału Śląskiego: Danucie Musioł, Marii Skalickiej i Aleksandrowi Widerze przyznano Złotą Odznakę „Zasłużony dla Towarzystwa Przyjaciół Książki”, zaś odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”, przyznaną przez Ministerstwo Kultury i Sztuki otrzymali: Tadeusz Ceypek, Mieczysław Skinderowicz, Zdzisław Thullie i Jerzy Wojciechowski. Wicedyrektor Urzędu Wojewódzkiego Wydziału Kultury i Sztuki Franciszek Ryś w krótkim wystąpieniu życzył jubilatowi i członkom wyróżnionym wytrwałości oraz zadowolenia z tej szlachetnej pracy społecznej. Przedstawiciele Kapituły Orderu Białego Kruka ze Słonecznikiem (Leszek Gzella, Jan Gurba, Zbigniew Józwik), przebrani w charakterystyczny strój rytualny, w imieniu Lubelskiego Towarzystwa Miłośników Książki wręczyli druk posłanie; złożyli śląskiej braci bibliofilskiej bardzo serdeczne życzenia i zapewnienie o swojej przyjaźni. Bibliofile śląscy pamiętali również o swoim wieloletnim prezesie Romanie Chrzastowskim, wręczając mu w tym uroczystym dniu ozdobny list gratulacyjny.

Miłym akcentem tego spotkania było obdarowanie wszystkich uczestników bezpłatnym wydawnictwem pt. *To lubię czyli wypisy bibliofilskie oraz nowe satyryczne interpretacje znanych tekstów literackich ku ucieście bibliofilskiej braci*. Teksty, wybrane przez Celestyna Kwietnia, nie należą do rzadkości ani do zapomnianych, jak pisze on w krótkiej przedmowie, „natomiast połączenie ich z dowcipnymi rysunkami niezawodnego Gwidona Miklaszewskiego daje efekt niezwykłości tak lubianej przez bibliofilów”. Po części oficjalnej Danuta Musioł w zwięzłym wystąpieniu przedstawiła działalność Towarzystwa w okresie międzywojennym, podkreślając szczególnie zasługi jego pierwszego założyciela — Tadeusza Pietrykowskiego. Omówiła także osiągnięcia minionego dwudziestolecia, informując, że pełny materiał,

pozwalający prześledzić pracę Oddziału Śląskiego zamieszczony został w książce przygotowanej przez autorkę tego artykułu i Marię Skalicką pt. *W kręgu bibliofilów śląskich 1968—1988*.

Następnie uczestnicy spotkania zostali zaproszeni do zwiedzenia dwóch wystaw — artystycznych opraw Heleny Karpińskiej z Cieszyna i Stanisława Wilczka z Krakowa oraz kolekcji pieczętów gromadzonych przez śląskich bibliofilów. Zamierzeniem organizatorów pierwszej ekspozycji było ukazanie nie tylko członkom Towarzystwa, ale również szerszemu ogółowi społeczeństwa katowickiego dziś już prawie niespotykanych dzieł sztuki introligatorskiej. Oprawy Heleny Karpińskiej, długoletniej członkini Oddziału Śląskiego, znajdują się w zbiorach Biblioteki Watykańskiej, Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku oraz w zbiorach prywatnych. Pokazane na wystawie w Katowicach świadczyły o nieprzeciętnym talencie, benedyktyńskiej dokładności i gruntownej wiedzy zawodowej artystki. Wystawione w gablotach mieniły się całą gamą kolorów — różnych odcieni czerwieni, zieleni i żółci. 59 miniatur z serii „Poeci polscy”, każda o innym nasyceniu barw i z odmienną kompozycją złoczeń, zachwycało zwiedzających. Scenariusz, katalog oraz krótki komentarz do tej części wystawy opracowała Maria Skalicka. Stanisława Wilczka, wszechstronnie utalentowanego introligatora-artystę przybliżył Roman Chrzastowski, autor katalogu wystawy oraz druczku pt. *Wspomnienia o przyjacielu*. Zawarł w nim biogram tego skromnego i wyjątkowo uzdolnionego mistrza, a poprzez prezentację około 40 najcenniejszych opraw złożył hołd jego wspaniałemu i niepowtarzalnemu dziełu. Wśród eksponatów znalazły się również ekslibrisy drzeworytowe, projektowane i wykonane z dużą precyzją i artyzmem przez tego krakowskiego artystę. Druga ekspozycja, przygotowana przez Danutę Musioł w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Katowicach, była przeglądem zbiorów śląskich bibliofilów, odzwierciedleniem ich różnorodnych pasji i zainteresowań.

Przypadająca właśnie 70 rocznica Niepodległości Państwa Polskiego znalazła wyraz w eksponowanej literaturze historycznej (obejmującej lata 1915—1939) ze zbiorów Jana Korolewa. W gablocie zatytułowanej *Drogi do niepodległości* szczególnym zainteresowaniem cieszyła się mała książeczka pt. *Dlaczego czcimy dzień szóstego sierpnia* (Warszawa 1919). Na eksponowanej stronie 31—32 czytamy: „[...] dla wszystkich nas zatem, dla wszystkich bez wyjątku dzień 6 sierpnia 1914 roku jest wspólnym świętem narodowym i żołnierskim, bo słońce wschodzące tego dnia widziało po raz pierwszy od lat pięćdziesięciu garść wolnego żołnierza polskiego idącego na bój za niepodległość swej Ojczyzny”. Temat ten przybliżono zwiedzającym poprzez następujące dzieła: Juliusz Kaden Bandrowski *Piłsudczycy* (Oświęcim 1915) i *Bitwa pod Konarami* (Kraków 1915); Wacław Sieroszewski *Józef Piłsudski* (Piotrków 1915); Kazimiera Hłakowiczówna *Ścieżka obok drogi* (Warszawa 1939); Konrad Wrzos *Piłsudski i Piłsudczycy* (Warszawa 1936). W gablotach zatytułowanych: *Za drutami i Oflagi, stalagi...* Aleksander Widera i Jerzy

Wojciechowski prezentowali literaturę obozową, a wystawione książki i broszury były częścią ich własnych przeżyć, stanowiły żywy dokument tragicznych lat okupacji. Oto niektóre tytuły eksponowanych wydawnictw: *Jednodniówka* wydana z okazji wystawy „Oświęcim oskarża 2. 3. 1947”; Zofia Kossak *Z otchłani* (1946); Zdzisław Włazłowski *Przez kamieniołomy i kolczaste druty*; Franciszek Stryj *W cieniu krematorium* (1982); *Drut opasał w krąg – antologia poezji jenieckiej z lat 1939–1945* (Łambinowice 1984). W odrębnej gablocie pt. *Miasto ze lwem w herbie* zebrano leopolitana z kolekcji Janiny i Romana Chrzastowskich. Znałazło się tam wiele ciekawych pozycji książkowych, między innymi Karola Badeckiego *Zniszczony dzwon Bernardynów lwowskich* (Lwów 1930), Adama Fischera *Zakład Narodowy im. Ossolińskich* (Lwów 1927), Stanisława Wasylewskiego *Lwów* (Poznań po 1929), Anny Jędrzejowskiej *Książka polska we Lwowie w XVI w.* (Lwów 1928), Kornela Makuszyńskiego *Uśmiech Lwowa* (Warszawa 1938), Mieczysława Opałka *Bibliopole lwowscy* (Lwów 1928), *Lwów przed laty osiemdziesięciu we współczesnych litografiach Zakładów Pillera* (Lwów 1928). Z bogatego księgozbioru Stanisława Bocianowskiego (liczącego blisko 8 tys. woluminów) wybrano najcenniejsze zagłębiania, jak na przykład H. Kolibrzyka *Katastrofa podziemia przed stoma laty na kopalni „Reden” w Dąbrowie Górniczej* oraz inne okolicznościowe utwory wierszowane z przeszłości Zagłębia i wspomnienia własne (Dąbrowa Górnicza 1932), Ludwika Łakomego *Na dziewiętej pochylni. Opowieść z podziemi z dwoma oryginalnymi zdjęciami katastrofy kopalnianej* (Dąbrowa Górnicza 1932), *Przewodnik po Zagłębiu Dąbrowskim* (Sosnowiec 1939), *W dniu szkoły polskiej 31 X 1915* (Zagłębie Dąbrowskie), *Towarzystwo Biblioteki dla Wszystkich im. H. Kolląta w Dąbrowie Górniczej* (Dąbrowa Górnicza 1929).

Swoistą ciekawostkę na tej bibliofilskiej wystawie stanowiły dedykacje znanych pisarzy (Józefa Ignacego Kraszewskiego, Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Ignacego Stanisława Witkiewicza, Emila Zegadłowicza, Juliana Ejsmonda, Kazimierza Tetmajera, Stanisława Wasylewskiego), pochodzące z troskliwie gromadzonego księgozbioru Ryszarda Pietkiewicza. Dedykacje te wzbudziły duże zainteresowanie wśród zwiedzających, o czym świadczą wpisy do księgi pamiątkowej Towarzystwa. Z bogatej biblioteki Tadeusza Ceypka wybrano do pokazu czternastotomową serię pt. „Cuda Polski”, ilustrującą zabytki architektury, pomniki przyrody naszego kraju. Seria ta, wychodząca w okresie międzywojennym obejmuje swym zasięgiem niemalże wszystkie regiony Polski — od morza po Tatry, od Gdańska, Warszawy po Śląsk, Lwów i Huculszczyznę, od Wielkopolski po Polesie. Nieco odmienną tematykę reprezentowały barwne tomiki Eli i Andrzeja Banachów z kolekcji Stefana Kosska. Dwudziestodwutomowy cykl ich wspólnych przeżyć, wzruszeń i pasji, przerwany śmiercią współautorki, zamykał tomik pt. *Ostatnia podróż*. Obcowanie z poezją, wypływającą z potrzeby serca i umiłowania piękna, przyczyniło się do zgromadzenia dość pokaźnego zbioru wierszy, który w gablocie pt. *Okruchy poetyckie* zaprezentowała autorka tego sprawozdania. Oto niektóre tytuły

sbibliofilskich wydawnictw: Krzysztof Kamil Baczyński: *Cztery modlitwy* (Warszawa 1984), Karol Wojtyła: *Mysząc Ojczyzna...* (Lublin 1983), Józef Czechowicz: *Stare kamienie* (Lublin 1981), Jan Kasprowicz: *Pieśń o burmistrzance* (Toruń 1977), Jan Kasprowicz: *Krzak dzikiej róży w ciemnych smreczynach* (Warszawa 1976), Władysław Syrokomla: *Księgarz uliczny* (Toruń 1978, Sergiusz Riabinin, Zbigniew Józwik: *Bezsilne są kolczaste druty* (Niepokalanów, Rzym, Lublin 1979).

Ekstlibris godło bibliofila — to tytuł ostatniej gabloty, prezentującej w wyborze literaturę ekstlibrisową ze zbiorów Marii Skalickiej. Pokaz cennych bibliografii i katalogów tematycznych wzbogacono o zestaw znaków książkowych, wykonanych przez nieżyjących już artystów: Edwarda Grabowskiego, Rudolfa Męckiego i Tadeusza Przypkowskiego oraz współczesnych grafików: Zbigniewa Józwicka z Lublina, Zbigniewa Dolatowskiego z Warszawy i Tyrsusa Wenhrynowicza z Krakowa. Dorobek wydawniczy śląskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki pokazano w dwu oddzielnych gablotach.

Po przerwie obiadowej, w Czytelni Czasopism Biblioteki Śląskiej odbyła się aukcja, przygotowana przez kierownika Działu Gromadzenia — Barbarę Zgryzek wraz z pracownikami Biblioteki, w której brali udział wyłącznie członkowie towarzystw bibliofilskich oraz przedstawiciele bibliotek. Wydawnictwa przeznaczone do licytacji ujęte były w skromnym katalogu, obejmującym 230 pozycji. Obchody jubileuszowe zakończyła tradycyjna „biesiada bibliofilska”, której pogodny nastrój i życzliwa atmosfera pozostaną na długo w pamięci uczestników.

Na zakończenie tego krótkiego szkicu trzeba wspomnieć, że śląscy miłośnicy książki są stale obecni w życiu całego ruchu. Uczestniczą we wszystkich ogólnopolskich zjazdach, sympozjach, konferencjach, w obchodach rocznicowych, aukcjach, wystawach i wycieczkach organizowanych przez inne oddziały Towarzystwa Przyjaciół Książki. Odnajdują tam wypróbowanych przyjaciół i wierzą, iż pasja bibliofilska nie podlega przemijaniu. Mimo czasem nie sprzyjających okoliczności znajdują się zawsze ludzie „szlachetniejący miłością do książek uczonych i pięknych”.